

REFİK HALİD KARAY'IN ESERLERİNDE TASVİR

Nezhat GÖZAYDIN

Karay'ın ölümünden elli yıl geçmiş... Nerdeyse iki kuşak ömrünü onunla tamamlamış ve şimdi yeni bir kuşak 21. yüzyılda yine onun hikâyeleri ve romanlarıyla baş başa... İlk öğretimden başlayarak Türkçe ile Edebiyat ders kitaplarında Karay'ın çeşitli eserlerinden aktarılmış okuma parçaları, Türkçenin ne kadar güzel bir anlatım gücüne sahip olduğunu çocuklara ve gençlere göstermiştir.

Türkçeyi en başarılı kullanan yazarlarımız arasında en önde gelenlerden biri sayılan Karay'ın bir hayli ilginç ve fırtınalı hayatı ile farklı edebî türlerde yayımlanmış (2 hikâye, 22 roman, 6 mizah ve hiciv, 2 tiyatro, 6 deneme, 2 hatıra) eserlerini burada uzun uzadıya anlatmaya gerek yok... Onun hakkında Prof. Dr. Şerif Aktaş'ın hazırladığı çalışma bu konuda, ilgi duyan ve bilgi almak isteyen herkese gereken yardımı sağlayacaktır.

Bu yazımda sadece birkaç eseri ile ilgili olarak yaptığım taramalarda dikkatimi çeken 'kişi' ve 'mekân' tasvirleri üzerinde durmak istiyorum. Bu tasvirlerde bir yandan gerçek olayları, zamanı ve eşyayı açıklıkla kullanırken, diğer yandan hayal ettiği olayları, ortamı ve özellikleri güzel Türkçesiyle kaleme almıştır. Kullandığı dil zaman zaman hicivli ve can acıtıcı olsa da, okuyucu bu noktada ona hak vermekten geri durmaz. Gözlemleri ve uzun yıllar süren, yoğun etki bırakan acı-tatlı deneyimleri, onun kaleminin farklı boyutlarda rahatlıkla yol almasını sağlamıştır. Ele aldığı konuyu bazan sohbet tarzında, bazan ders verir edasıyla ve güçlü, keskin bir zekânın ürünü olarak okuyucunun önüne çıkarır.

Günümüzün genç kuşağı onun eserlerde kullandığı Türkçeyi bazı kalıplar veya tamlamalar bakımından ağdalı, anlaşılmaz bulabilir. Ancak Karay'ın eserlerini kaleme aldığı dönemleri göz önünde tutarsak ve son dönem Osmanlı padişahları Sultan Aziz ile Hamit dönemlerini de işlediğini düşünürsek, o günlerin dilini kullanmakta haklı olduğunu kabul edebiliriz. Bugün okuyucu gireceği küçük bir zahmetle ağdalı

kabul ettiği kelimeleri, ibareleri ve tamlamaları sözlüklerimizde kolayca bulur ve çözer. *Türkçe Sözlük*'te (TDK yayını, Ankara 2011) bulunmayan madde başı ile madde içi sözler için Karay'ın bütün eserlerinin sözlükçü gözüyle dikkatle taranması, dilimizin zenginliğine önemli bir katkı yapacaktır.

Refik Halid Karay'ın “Üç Nesil Üç Hayat” başlığını taşıyan eserinin ilk baskısında (Semih Lütfi Kitabevi, Külliyyat: 17, 160 s.) her ne kadar tarih konmamışsa da, bunun diğer kitapları gibi aynı yayın evinin baskısı olduğunu düşünürsek 1940'lı yılların ürünü olduğu söylenebilir. Sultan Aziz ile Sultan Hamit dönemlerinin gündelik hayat sahneleri ile o günün görüntülerini karşılaştıran Karay, keskin gözlemlerini, yaşadıklarını ve düşüncelerini, yorumlarını halk arasında sanki bir röportaj yapar gibi aksettirir. Kitabın 2002 (İnkılap Kitabevi, 197 s.) baskısında eserdeki bazı sözlerin ayraç içinde sadeleştirilmiş biçimlerinin eklenmesi cümlelerin akışını nispeten bozar. Ancak ilk baskı olarak kabul ettiğimiz kitaptaki tasvirler, tanımlar ve açıklamalar onun dilinin ne kadar akıcı, çekici ve düzenli olduğunu ortaya çıkarır. Olayları ve kişileri anlatırken, onların konuşmalarından önce ayraç içinde, sanki bir tiyatro eserinin sahneye konması sırasında, rejisöre uyarılar yapılmış gibi, ortamın, mekânın, tutum ve davranışların nasıl olması gerektiğini uzun uzun belirtir. Bu cümleler Karay'ın gözleminin gücünü vurgular. Her bir bölümde okuyucunun kafasında soru işareti kalmasın diye bütün ayrıntılar düşünülmüştür.

Kitap 1. Doğum, 2. Çocuk, 3. Okul, 4. Kalem ve Memuriyet, 5. Aşk ve Alaka, 6. Düğün, 7. Hamam, 8. Yemek Sofrası, 9. Tedavi, 10. Yüz Tuvaleti, 11. Giyim Kuşam, 12. Gezintiler, 13. Gece ve Sokak, 14. Bir Semtin Metamorfozu, 15. Yolculuk, 16. Şiirler ve Şairler, 17. Gazete ve Gazeteci, 18. Unuttuğumuz Bazı Eşya ve Âdetler, 19. Eski Zamanlarda Ramazan hazırlığı, 20. Karakışta Öz Türk Yemekleri, 21. Ramazan ve Oruç Fıkraları, 22. Görüp Görmediğim Meşhurlar, 23. Çocukluğumun Harpleri, 24. İki Teselli İki Huzur gibi bölümlerden oluşmaktadır.

Bu eseri bir roman olarak nitelendirmek yerine, o günün şartları içinde ve geçmişte yakından tanık olduğu, içinde bulunduğu durumu sergileyen yarı piyes, yarı skeç, yarı hikâye gibi anlamak daha uygun düşer. O eserdeki kişi ve mekan tasvirlerinin çok daha önemlilerini asıl *Sürgün* romanında buluruz. Yazımımızın uzamaması için eserin ilk sayfalarından seçtiğim tasvirler ve tanımlar, onun hem içinde bulunduğu ruhi durumunu aksettirir, hem de onun çevresi açısından nasıl algılandığına dair bazı ipuçları verir.

Yazarın başka bir eseri de bu gözle incelendiğinde farklı kişi ve mekân tasvirleriyle karşılaşırız. *Anahtar* adlı kitabı (İnkılap Kitabevi, Yeni Külliyyat:1-20, Kenan Matbaası, İstanbul 1947, 222 s.) sadece 5100 adet numaralı olarak bastırılmıştır ve kitaplığımdaki nüshanın numarası da 4986'dır.

Anahtar'da sergilenen kişiler ile mekânların da bazıları hakkında bilgi verebilmek amacıyla aşağıdaki parçaları aktarmak istiyorum. Örnekler sadece ilk sayfalardan alınmıştır ve zaten yazarın Türkçedeki gücünü kolaylıkla hissettirecek durumdadır. Burada sergilenen örnek cümlelerin alındığı *Sürgün* romanı ile *Anahtar* Refik Halid Karay'ın en sevdiği iki eseridir.¹

Örnek cümleleri göstermeden önce *Sürgün* ile ilgili olarak diğer yazarlarımızın düşüncelerinden birkaç satır vermek ve vurguladıkları noktaları aktarmak isterim:

“İşte büyük sanat ve yaratıcılığın mucizesi... Roman Tolstoi'un bir kadavra tasvirindeki kudreti hatırlatan ve belki onu da geçen satırlarla nihayetleniyor... Tasvirler insana gayri ihtiyari: “Pierre Loti'nin ismi çıkmış. Bu ne isim! Bu ne kalem fırçası!” dedirtiyor ve millî bir gururla Türk Dili ve Türk Edebiyatı namuna iftiharla göğsünü kabarttırıyor.” (Halit Fahri Ozansoy)

“Güzel tasvir etmek Refik Halid'in müstesap hakkıdır. Onu lisandaki kuvvet bakımından ancak Flaubert ile mukayese edebilirim. ‘Sürgün’ Türk Dili'nin ‘Madam Bovari’sidir. İşte san’at, işte deha budur. Refik Halid bu eseriyle yalnız kendine değil, bilhassa Türk Edebiyatı’na da en yüksek abideyi kurmuştur. Ne mutlu ona!” (Refik Cevad Ulunay)

“Sürgün üslûb itibariyle bir harikadır. Tahkiye, ruh ve karakter tahlilleri kudretli, insan ve memleket tasvirleri çok yüksektir... Refik Halid çok kuvvetli bir san’atkar ruhiyle yıkılanın, tereddidi edenin bütün acılığını ve ıstırabını olanca faciasıyla hissetmiş ve bize göstermiştir.” (Suat Derviş)

Bu üç parça, *Sürgün* romanının 1964 baskısının ilk sayfalarında yayımlanmıştır (İnkılap ve Aka Kitabevleri Koll. Şti, Tan Gazetesi ve Matbaası, İstanbul 1964, Üçüncü basılış, 171 s.).

¹ Bk. Şerif Aktaş, *Refik Halid Karay*, TDK yayını, Ankara 2014, s. 43

“Kıbrıs açıklarında ise ılık bir bahar havası başladı; etrafa hoş ve olgun bir koku, yeni kesilmiş geçince bir karpuz kokusu yayıldı.” (s, 5)

“Çürük bavulunu kapayıp iplerle sardı, üstüne oturup, yeni mektebine yeni götürülen ve orada ilk gece-sini geçiren bir çocuk gibi, koca adam, içi ezile ezile karısını bir anaya duyulan hasretle andı.” (s, 6)

“Şehrin arkasında, birbirinin sırtına yaslanmış, uzaklaştıkça yükselen ve yükseldikçe uzaklaşan, başları masmavi göğe ermiş, elele, omuz omuza, sıra sıra ve katmer katmer dağlar, bir dağ deryası...” (s, 6)

“Belli ki güzelliği ile hoşla giden bir delikanlılık devri geçirmiş, hâlâ yakışıklı, sapasağlam, itimat telkin edici bir adam; kırçıl, dağınık, yumuşak bıyıkları ve mermer gibi dişleri, altın sarısı, hilesiz gözleri var.” (s, 9)

“Dükkâna her yerden daha az yadırgayarak giriyor ve gönül sızısını bu is, buğu, ıslak yün, çürük toprak kokusu sinmiş karanlık barakada...” (s, 11)

“Yollar ikide bir sulandığı, ayrıca dükkâncılar kapılarının, camekanlarının önlerine sular serptiği için sokaklarda halk, çeşme akıntılarında gezinen bir kaz sürüsü alışkanlığıyla çamurları tepiyor, ayaklarında, kösele altından işliyen hoş rutubeti duymaktan keyifleniyordu.” (s, 12)

“İçine hacıyağı kokusu karıştırılmış, çok şekerli, az gazlı, bulantı verici bir çeş-nisiz su...” (s, 13)

“Öbürü zaten gösterişi sever, kabına sığmaz, çenesi düşük, yapışkan olduğun-dan... boynuna atılmıştı.” (s, 13)

“Şair Kenan, sakalı göğsüne kadar uzun, çökkün suratu ortasında iki parlak göz, bet beniz kül gibi, yerinden doğruldu.” (s, 16)

“Memleketin gürültüsü bu sarnıç kadar çukur, kalın duvarlı, koca kubbeli binaya, uzaktan sesi duyulduğu halde, nedense bir türlü yaklaşamayan bir trenin sağır, boğuk gürültüsü gibi alttan alta aksediyor.” (s, 17)

“Medrese bu cılız ışıkla aydınlanmamış, duvarlara vuran iri gölgelerle korkunç-laşmış, batan kopuk bir ay parçasının ışıldattığı bir orman izbeliği hâlini almıştı.” (S, 17/18)

“Sinirleri o kadar zayıflamıştı ki hem gözlerinden yaş, iri, sert, fasilasız tanelerle bir teviye dökülüyor? hem elleri kağıdı tutamıyacak derecede titriyor; vücudu da ze-

hir yutturulmuş sokak köpeklerini hatırlatan kasılışlarla yer yer sarsılıyordu.” (s, 21)

“Çukura batan gözleri, odanın loşluğunda, başka türlü, sonu gelmeyeceği anlaşılan, hamle hamle söniş yanan bir ışıkla ne fena parlıyordu. Sanki vücudunda kalan can gözlerine üflenmiş, orada birikmiş, kah alevlenip, kah kararak eriyor, tükeniyordu” (s, 21)

“Güneş altında vapurların kırmızı su kesimi sulara vuruyor, sular da durmamacasına kalınlaşıp inceleşen, boğmak boğmak uzanıp kısalan bir sürü acayip kızıl yılanlar aynı zamanda koşup koşup dönerek denizin yeşil, derin, düşündürücü güzelliğini bozuyor, gözleri yoruyordu.” (s, 21)

“Karşısındakinin gözleri sünepeliğinden beklemediği dimdik, kana susamış bir bakışla üzerine dikilince ürktü, duraksadı.” (s, 23)

“Bu, kocaman işlek, gürültülü ve güneşli limanda kendisini bir bodruma kapatılmış kadar yalnız, loşlukta, tek başına buluyordu.” (s, 24)

“Bir tomar kâğıtla dünya nasıl tatlı, renkli, ışıklı, güzel kokulu bir doyulmaz şey olurdu! ...” (s, 24)

“Üç odalı, yeni yapı, tertemiz, ferah bir ev; parmaklıklarında yaseminler sarılmış, sundurmasına çamların dalları uzanmış, hem gölge, hem ışık içinde, hem serin, hem ılık bahçesine bir kilim seriyor, otururken başından aşağı turuncu çiçekleri dökülüyor ve ciğerlerine denizin iştah açan havası doluyor.” (S, 24/25)

Not: *Sürgün*'ün üçüncü baskısında (İnkılap ve Aka Kitabevleri, İstanbul 1964) VI. bölümün başına, ikinci basılış (Semih Lütfi Kitabevi, Kenan Matbaası, İstanbul 1944) 'te yer almayan bir kelime, “Düşünüyor” eklenmiştir. Ayrıca “seriyor” yerine daha sonraki baskıda “seriliyor” gelmiştir.

“Biraz evvel, sokakta duyduğu sükunet, başını yastığa koyar koymaz, dinmiş bir diş ağrısının yine başlaması gibi, birdenbire sancıya çevrildi; beyni sızlıyordu; sağa, sola biteviye dönmek, yer değiştirmek, kalkıp sigara içmek, dolaşmak ihtiyacında idi.” (s, 25)

“Galiba inledi, haykırdı, sıçradı, Yokuşlardan kayar, uçurumlardan düşer gibi oldu... Neden sonra dalmıştı.” (s, 25)

“Gurbet diyarında, bir medrese köşesine sığınmış, arabacı kaputunun altında tenişire hazır, elbisesiz, çamaşırsız yatan bu çok uzun sakallı, sıska, kirlî ve henüz genç naş karşısında yüreği kilitlendi, kaldı.” (S, 26). Buradaki “naş” sözü yerine üçüncü baskıda “c e s e t” kelimesi yerleştirilmiştir. (S, 32).

“Bu gece hava ne kadar da kasvet verici, terletici, âdeta boğucu idi... Zaten güneş çekildikten sonra şehir, gündüzkinden fazla ısınıyor, denizin üstünde biriken koyu bir bulut kurşun gibi ağırlaşarak insanın şakaklarını zonklatıyor, nefesini tutuyordu.

Halk dağ tepelerine hep bu ezici havadan, hamam halveti buğusundan kurtulmak için çıkmıyor mıydı.” (S, 35)

“Yarı yolda, etrafı yüksek dağlarda raslanan duman bastı. Denizin buğusu, böyle, çoğu akşam, Cebel’e tirmanır; gözgözü görmeyecek kadar koyu bir sis yeryer köyleri, yamaçları kaplardı. Otomobil fenerlerini, ev ve dükkân lambalarını hale çevirmiş fırtınalı aya benzeten bu duman hamam önü gibi yaş odun ve çürük saman kokuyordu.” (S, 39)

“Deniz masmavi, hava durgun, her taraf ılıktı; dağlara beyaz katmerli bulutlar yaslanmıştı; salkım salkım sarı çiçek vermiş hurma dalları etrafında arıların vızıltısı duyuluyor... Bütün renklerin, seslerin, taşın ve toprağın, canlı cansız her şeyin var olmaktan memnun göründükleri güzel, temiz, sakin bir kuşluk zamanı...” (S, 47)

“Yabancı bir erkek rayihasiyle, kendisinin de değişmiş, arsızlaşmış rayihasiyle dönüp dolaşan, yalancı yalancı gülümsiyen, yapmacıktan, riyadan, hileden ibaret bir kadın! Çiy boyalı, zambak kokulu ve giyinmiş olduğu hâlde soyunmuş gibi teni, eti, bütün vücudu görünüyor hissini veren bir kadın! .. Biraz sonra baştan ayağa ipek, rayiha, ra’şe-vücudundaki gizli sıtmanın tesiriyle gözlerinin bebeklerinde alev, halkalarında rüya-sokağa çıkıyor. Âşıkının kolları arasında atılmağa giden evli bir kadın -Kenan öyle tasavvur ediyor- başka türlü yürür; caddenin kalabalığı içinde bile kamışları hışırdatmamağa, dalları kırmamağa, ses çıkarıp izini belli etmemeğe çalışan bir kaplan gibi sinsidir; sürünerek ilerliyormuşa, saklanıyormuşa benzeyen bir hâli vardır.” (A, 10)

“Sivilceli yüzleriyle, enselerinden uzayıp ceket yakalarını örten saçlarıyla, kabataslak örülmüş ve kızıl derili vahşilerin çanak çömleklerindeki desenler işlenmiş yün yelekleriyle güya ressam, heykeltraş, bankacı -daha ziyade-dansör, şoför, yüzgeç ve yolici, kotracı gençler!” (A, 11)

“Yalnız şu vardı ki Sait Fatim muhitindeki genç kadınlar üzerinde de tesirliydi; onları devrin özsüz, satıhta kalan sevda oyunlarından soğutarak romantik ve şarkkarî bir aşk, âşıktaşlık hevesine sürükler; kocaların itiyatlaşmış, hararetini kaybetmiş muhabbetlerini kifayetsiz gösterir, gönül maceralarına iştahlandırır.” (A, 15)

“Nedense bu kış bende bir bedbinlik, işe hevesizlik, hayata küskünlük, tanıdıklarımdan memnuniyetsizlik gibi bir ruh değişikliği hasıl oldu.” (A, 15)

“Perihan, ...herşeyden önce şüphesiz tatlı, hafif ve rahat idi. Bir tat ki bayıltıcı değil, baygın... Berrak bir portakal jölesi gibi göz dinlendiren bir rengi vardı. Bu ateşi sarılıktaki rengin ılık iklim yemişleri gibi, ananas gibi müferrih bir lezzeti olduğuna inanırız.” (A, 16)

“Hanimefendideki hayran kaldığımız hârikulâde tatlı tesir -biz bu tesiri bazı genç rahibe çehrelerinden de alırız- iç âleminin dekorunu kurmuş, zevkince süslenmiş ol-

masından ileri geliyor. O, bizde bulunmıyın tılsımlı bir malikaneye sahiptir; aramızda iken bile bu malikanede dolaşır, avunur, göllerinde yıkanın, gölgeliklerinde dinlenir. Dinlenmek imkanını bulduğu için de dinlendirici, tatlı ve hafiftir. XX. asır, birer iç bahçesi olmıyanların, bir türlü dinlenemiyenlerin, ruh rahatına kavuşamıyanların, diken üstünde yaşıyanların dünyasıdır.” (A, 17)

“Nereli olduğunu, nereden çıktığını kimse bilmediği hâlde her işe burnunu sokan, bir yükselip bir alçalan, yılışık, yüz­süz iş adamlarından... İş bozuldu mu bir anda sefilleşiverirdi. Elbiselerine kadar satar savar, çamaşırlarını da elden çıkarır mıydı, ne idi, düşkünlük devrinde sünepe? Silik bir hale gelir, sırtında havı dökülmüş bir palto veya soluk bir gabardin pardesü, bir daha kalkamıyacak bir ruh çöküklüğüne uğrar, han kapılarında dolaşan ayak kavafı komüsyoncu yamaklarına dönerdi. Derken bir de bakardınız toparlanmış, ateş kesilmiş? Koca bir işin başına geçmiş, para ile oynuyor, çekler imzalıyor, yeşil çuhalı masalarda servetler harcıyor.” (A, 23-24)

“Bir sürü özenti eşya ve bir sürü özenti insan... Kontraplak kaplanarak yapılmış pırl pırl cilalı kübik ve modern eşya son derece sevimsizdi, küçük salona koydukları Louis Philippe takım da şuna buna moda­ya uyalım, anlar görünelim diye alınmıştı; öbür eşya arasında yerini yadırgıyor, manasını kaybetmiş duruyordu.” (A, 25)

“Salonda bu adamı gözleriyle aradı; muhitini alaycı bakışıyla seyrederek vaziyette ayakta buldu. Kırk beşini geride bırakmış, fakat bir ‘delikanlı kadar dinç, aynı zamanda tam manasıyla olgun... Eski terbiye ile yenisini birleştirdiği, gayet güzel konuştuğu, zarif giyindiği, zarif tavırlar alabildiği için kadınlarca beğenilen bir tip.”

“Ekrem Sümergil güzel delikanlıydı; bir mecliste ilk defa kimin gözüne ilişse kendisini sordururdu: ‘-Bu kim? Hani şu masa başında duran esmer, yakışıklı genç!’ Hariciye memuruydu; üç lisan bilir ve üçünü de mükemmel fakat pelteğimsi konuşurdu; pelteklik de kelimelere bir sıcaklık verir, en hiçten sözlerini manalı hale getirir, hele kadınların pek hoşuna giderdi.” (A, 28)

“Muharrir Server Edip’i dinlemek bir zevkti ve iyisi şu idi ki şair Sait Fatim’e hiç benzemezdi; daima harekette, daima uyanık, daima neşeli ve konuşkandı. Salondakilerin en yaşlısıydı; fakat yıllar yıkanan bir ördeğin tüyleri üzerinden kayıp dökülen su damlaları gibi içine tesir etmemiş, onu yağmur yemiş tavuklar, yıkanmış kediler gibi ıslak, sünepe, şansız hâle getirmemişti, aksine dinçleştirmiş, keyfini arttırmıştı. Tiryaki tabiatliydi... Bazı şeylerden hiç haz etmez, bazılarında ise düşkünlüğü. Mesela

insan kalabalığını, şehir gürültüsünü, şehir hayatını sever, kır, köy ve tenhalıktan bucak bucak kaçardı.” (A, 31-32)

“Bir de dinlemesini bilmiyenler gibi dinlemede hünerli insanlar da vardır. Akustik kubbe altında sesler kötü binalardaki gibi nasıl tepelerine vurulup ezilmişçesine kaybolmazsa, uzanır, ahenkleşirse, böyle, Perihan hanımefendi gibi zekasıyla, manalı çehresiyle dinlemesini bilenler karşısında da sözler büsbütün parlar, güzelleşir. Gittikçe daha iyi, daha tatlı konuşursunuz, coşarsınız. Halbuki bazı çehreler bir cümlenizi bile tamamlamadan sizi yorarlar, iştahınızı tıkarlar” (A, 34)

Refik Halid Karay’ın güçlü kalemiyle yaptığı doğa ve insan tasvirlerinin çoğunu ayrı bir kitapta uzun uzun okuyabiliriz. Bu eseri *Makyajlı Kadın* başlığı ile Semih Lütfi Kitabevi tarafından 1943 yılında yayımlanmıştır.

İlk sayfalarda sırayla “gül, kiraz, erguvan, deniz, kanarya, karpuz, erik, elma, armut, balıklar” kısa paragraflar hâlinde renk renk tasvir edildikten sonra (s.7-9), “kadın ve güzelliği” (s. 10-20), uzunca örneklemelemlerle anlatılır. “Aşkta Çeşitler” başlıklı yazısında ise “Âşıklar” hakkında bilgi verirken bunları tasnif eder: “Keyifli âşık, cesaretsiz âşık, beceriksiz âşık, romantik âşık, sırnaşık âşık, şövalye âşık, hesapsız âşık, planlı âşık, kara sevdalı âşık, zorba âşık, kuduz âşık” paragrafları başlı başına birer tablo görüntüsü verir. (s. 22-26). Daha sonraki sayfalarda yine “kadın”, “aşk” üzerinde durduktan sonra mekân tasvirleri başlar. “Bahçe”, “ağaç, tahta ve insan”, “Meşe ile saz”, yine güçlü bir kalemce sahneye çıkarılır” (s. 44-56). “Sarhoş”ların tasnifi bunu takip eder: “Keyifli sarhoş, muhabbetli sarhoş, durgun sarhoş, içli sarhoş, dertli sarhoş, diplomat sarhoş, şehvetli sarhoş, cömert sarhoş, malihulyalı sarhoş, sulu sarhoş, alıngan sarhoş, atak sarhoş? nihilist sarhoş, çılgın sarhoş” paragrafları bir yandan ironik, diğer yandan gerçek cümlelerle açıklanmıştır. (s. 56-62). Bu sayfalardan sonra “Dalkavuk” tiplerin tasnif edildiğini görüyoruz (s. 63-68). Dalkavukluğu kısaca ve sözlük bakımından incelediği sırada verdiği söze sadık kalarak, “bir gün–sözüm meclisten dışarı dalkavuk tiplerinin’cins ve şubelerini, dalkavukların sınıf ve derecelerini gösteren bir tasnif yapacağımı söylemişim” diyerek, kitabın 63-68. sayfalarını buna ayırır: “1. Faydalı dalkavuklar: A) Hoşsohbet, dalkavuk, B) İşgüzar dalkavuk, C) Boğazına düşün dalkavuk; 2. Zararı az dalkavuklar: A) Küçük bey ve küçük hanım dalkavuşu, B) Hacı ve hoca dalkavuşu, C) Hekim dalkavuk; 3. Zararlı dalkavuklar: A) İsrâfçı dalkavuk, B) İkbâlcı dalkavuk, C) Fitne fücür dalkavuk” dedikten sonra kısa birkaç cümle ile “nöbetli dalkavuk” ile “münekkit dalkavuk” tiplerini de tanımlar.

Karay bunlarla da kalmaz, “kedi” ve “balık” ile ilgili sayfalarda da uzun tanımlamalar, tasvirler yapar. Sonra gündelik hayatın görüntülerinden olan “tramvay biletçileri”, “güzel kokular”, “sinemalar” işlendikten sonra asıl vurgulanan “İstanbul’da dört mevsim”, “İstanbul mehtapları ve halk türküleri” başlı başına üzerinde durulacak satırlarla doludur. Çocukluğunun bazı anılarından sonra “Bizim edebiyatımızda

kar ve kış”, “göl ve bülböl, “bahar” “sonbahar”, “yaz sebzeleri-yaz yemekleri” bölümlerini “hayvan sevgisi, insan çilesi” bölümü izler ve kitap da sona erer.

Bırakınız diğler bütün eserlerini, sadece bu kitap bile Karay'ın Türkçeyi ne kadar ustalıklı, akıcı ve güzel kullandığını açıkça ortaya koyar. Hemen her satır şiirsel bir anlayışı, zekâ ürünü esprileri, hiciv ve eleştiri yeteneğini gösterir. Hicivleri ve eleştirileri zaman zaman muhatabının canını biraz yaksa da, onun kelimelere hakimiyeti, onlarla istediği gibi oynayışı ve onları yerinde, zamanında ve her iki anlamıyla sıraya dizişı karşısında okuyucu “haklısın” demekten başka bir söz bulamaz. Bence eserlerinin bugün bile güncelliğini yitirmemiş olması, buna bağlıdır. Hep kendi yaşadığı gerçekleri, olayları, tanıdığı kişileri ve ortamı açık yüreklilikle sergilemekten, bunu yaparken de iğneyi batırmaktan geri durmak istemez. Bu tutumu onun “sivri dili” diye itham edilmesine yol açmış, başına gelenlerin bu “dil” yüzünden olduğu ileri sürülmüştür. Ancak şurası kesin bir gerçektir ki, Refik Halid Karay eserleriyle günümüzde de yaşayışını sürdürecektir. Ancak eserlerindeki dili “günümüz Türkçesine uyarlanmıştır” ifadesiyle berbat edilmesin...

Kaynaklar

- Refik Halid Karay, *Sürgün*, Semih Lütfi Kitabevi, İstanbul, İkinci baskı, 1944, 163 s. (Kısaltması: s)
- a.y., *Anahtar*, İnkılap Kitabevi, Yeni Külliyyat: I-20, Birinci baskı, İstanbul 1947, 222 s. (Kısaltması: A)
- a.y., *Makyajlı Kadın*, Semih Lütfi Kitabevi, İstanbul, Birinci baskı, 1943, 160 s.
- a.y., *Üç Nesil Üç Hayat*, İnkılap Kitabevi, İstanbul 2002, 197 s.
- Şerif Aktaş, *Refik Halid Karay*, TDK yayını, Ankara 2014, 176 s.